

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

7/3, 302-319

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 20.05.2026

Makale Kabul Tarihi: 28.08.2026

Genç, K. S. & Sinan, A. T. (2026). 2024 ortaokul Türkçe dersi öğretim programı'nda ve 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki dil yapılarının görünümü. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 7(3), 302-319.
<http://dx.doi.org/10.46321/bugu.1233>

2024 ORTAOKUL TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA VE 5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ DİL YAPILARININ GÖRÜNÜMÜ*

Bilim Uzmanı Kübra Sena GENÇ

Bağımsız Araştırmacı genckubrasena@gmail.com ORCID

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan SİNAN (Emekli Öğretim Üyesi)

Fırat Üniversitesi atsinan@firat.edu.tr ORCID

Öz

Dil bilgisi bir dilin ses, şekil, cümle yapılarını inceleyen bir bilim dalıdır. Bireyin daha iyi bir iletişim kurması için önemlidir. Dil bilgisi öğretimi öğrencilerin dili etkili ve güzel şekilde kullanmayı öğrenip birbirleriyle ve çevreleriyle daha iyi iletişim kurmalarına yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda okullarda sunulan dil bilgisi öğretiminin yeri de önemli yer tutmaktadır. Dil bilgisi öğretiminde de diğer dil becerilerinde olduğu gibi programa göre bir yol izlenmelidir. Programlarda belirtilenlerin, sınıf ortamında uygulanmasında en önemli materyal ders kitaplarıdır. Bundan dolayı Türkçe ders kitapları da Türkçe dersleri için temel kaynaktır. Öğrencilerin farkındalık kazanmasına yardımcı olan, öğrenciye eğitim ve öğretim sürecinde yön veren en önemli materyallerdendir. Programlar dersin nasıl işleneceği noktasında öğretmenlere yol göstermektedir. Bu çalışma 2024 yılında yürürlüğe giren yeni Türkçe Dersi Öğretim Programı çerçevesinde, özellikle 5. sınıf düzeyindeki Türkçe ders kitaplarında yer alan dil yapılarına odaklanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı ile 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki dil yapılarının incelenmesidir. Türkçe öğretim programındaki dil yapıları ve ders kitabındaki dil yapılarına dair sunulan örnekler, etkinlikler incelenmektedir. Çalışma, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiş olup, doküman analizi tekniğiyle veriler toplanmıştır. Veriler, içerik analizi tekniğine göre analiz edilmiştir. Sonuç olarak 2024 Türkçe Öğretim Programı'nda dil bilgisinin dil yapıları şeklinde bağımsız bir başlık olarak ele alındığı ve Türkçe ders kitabında bu konulara yönelik etkinliklere yer verildiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Dil yapıları, 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı, ders kitapları.

* Bu çalışma, 28-30 Nisan 2026 tarihlerinde gerçekleştirilen 9. Uluslararası Akdeniz Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve eklemeler yapılmış hâlinde oluşmaktadır.

THE PRESENCE OF GRAMMAR STRUCTURES IN THE 2024 MIDDLE SCHOOL TURKISH LANGUAGE CURRICULUM AND THE 5TH GRADE TURKISH TEXTBOOK

Abstract

Grammar is a branch of science that examines the sounds, forms, and sentence structures of a language. It is important for individuals to communicate more effectively. Grammar instruction helps students learn to use the language effectively and elegantly, enabling them to communicate better with one another and their surroundings. In this regard, grammar instruction in schools plays a significant role. In grammar instruction, just as with other language skills, a curriculum-based approach must be followed. Textbooks are the most important materials for implementing what is specified in the curriculum within the classroom environment. For this reason, Turkish textbooks are also the primary resource for Turkish language classes. They are among the most important materials that help students gain awareness and guide them through the education and instruction process. Curricula guide teachers on how to conduct the lessons. This study focuses on the language structures found in 5th-grade Turkish textbooks, within the framework of the new Turkish Language Course Curriculum that came into effect in 2024. Consequently, the aim of this study is to examine the language structures in the 2024 Middle School Turkish Language Course Curriculum and the 5th-grade Turkish textbook. The language structures in the Turkish curriculum and the examples and activities related to these structures in the textbook are examined. The study was conducted using qualitative research methods, and data were collected through document analysis. The data were analyzed using content analysis. The results show that in the 2024 Turkish Language Curriculum, grammar is addressed as a separate section titled “Language Structures,” and that the Turkish textbook includes activities focused on these topics.

Keywords: Language structures, 2024 Secondary School Turkish Curriculum, textbook.

Ø. Giriş

Dil Bilgisi ve Dilbilgisi Öğretimi

İnsanlar duygularını ve düşüncelerini anlaşılabilir şekilde ifade edebilmeleri için bir dil sistemine ihtiyaç duyarlar. Bu dil sistemi, kendi kurallarıyla şekillenmiş ve sağlam bir dilbilgisi üzerine inşa edilmiş olup kullanım sahasına çıkmıştır (Öztürk ve Ömeroğlu, 2015). Dil bilgisi Latince “gramma” ile “grammatica” kelimesinden gelmektedir. “Gramma” harf ve işaret anlamına gelirken “grammatica” harfleri yazma ve okuma sanatı anlamına gelmektedir. Geçmişte harfleri okuma ve yazma sanatı olarak görülen dil bilgisi, günümüzde dilin ses, biçim, cümle ve metin yapısını inceleyerek anlam ve işlevlerini ortaya koyan bir disiplin haline gelmiştir. (Güneş, 2017). Korkmaz’a (2009) göre dil bilgisi düşünceyi söze ve birliğine aktaran dili, bilimsel ölçütlerle açıklayan ve dilin doğru anlaşılabilmesi için gereken yöntem ve kuralları düzenli bir yapı içerisinde sunan bir bilim alanıdır.

Dil bilgisi, anadili öğretiminde de önemli bir yer tutmaktadır (Hamzadayı ve Şentürk, 2020). Çevreden edinilen ana dili, bireyin kişisel ve toplumsal gelişimi açısından yeterli olmayacaktır. Okullardaki dil bilgisi öğretimi, doğuştan edinilen bu ana dili daha donanımlı ve bilinçli hale getirecektir (Dolunay, 2010). Dil bilgisi öğretimi, dilin ses, biçim ve cümle yapısını çeşitli yöntemlerle öğrencilere sezdirerek öğretme sürecidir. Bu süreç öğrencilerin dili doğru ve etkili kullanmalarını sağlamaya yönelik etkinliklerle desteklenmelidir (Dolunay, 2010). Dil bilgisi öğretimi ile öğrenciler, hem ana dilinin zenginliklerinin farkına varacak hem de ana dilini

daha iyi kullanacaktır. Dil bilgisi öğretimi öğrencinin dört temel becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağından çevreyle daha iyi iletişim kurabileceklerdir (Şahin ve Abacı, 2019). Bundan dolayı dört temel dil becerinin doğru ve etkili bir şekilde kullanılabilmesi için dil bilgisi kurallarına hâkim olmak şarttır. Bu nedenle dil bilgisi öğretimi, dil eğitiminin merkezinde yer alır (Aytaş ve Çeçen, 2010).

Dil bilgisi öğretimi, okul öncesinden başlayıp ileri seviyelere kadar uzanan, etkileşime dayalı aşamalı bir süreçtir. Bazı dil bilgisi kuralları soyut nitelikte olduğu için bu bilgilerin zihinde yapılandırılması zaman gerektirir; bu nedenle öğretim süreci geniş bir zamana yayılmalıdır. Süreçte kuralların doğrudan verilmesi yerine sezdirilmesi, etkinliklerle zenginleştirilmesi ve öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmesi esastır. Sonuç olarak dil bilgisi öğretiminin diğer beceri alanlarıyla bütünleşik bir şekilde yürütülmesi ve edinilen bilgilerin farklı alanlara aktarılması hedeflenmelidir. (Calp, 2010; Güneş, 2017; Özdemir, ve Balkan, 2017; Şahin ve Abacı, 2019; Maden, 2021). Dolayısıyla öğretmenler yapacakları bu ders etkinliklerinde dil bilgisinin amaç değil araç olduğunu unutmamalıdır (Dolunay, 2013). Bu yönde yapılacak dil bilgisi öğretimi dilin işlevsellik yönünü ön plana çıkarır (Epçaçan ve Akın, 2019).

Cumhuriyet Dönemi Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Dil Bilgisi Öğretimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında lise birinci devre olarak adlandırılan ilerleyen yıllarda ise ortaokul olarak adlandırılan ilköğretim ikinci kademe dört yıllık bir dönemden oluşmaktadır. Lise birinci kademe adıyla, 6-8. Sınıflar için hazırlanan ilk program 1924 programıdır (Balcı, 2012).

1340 (1924) Lise Birinci Devre Müfredat Programı: Dil bilgisi konuları “Sarf ve Nahiv” başlığı altında ele alınmıştır. İlk iki sınıfta dil bilgisine yönelik ayrı ders saatleri yer alırken, son sınıfta bu amaçla özel bir ders saati ayrılmamıştır. Bu ilk programda dili doğru kullanma becerisinin kazandırılması anlayışından uzaklaşıldığı görülmektedir. Bu programda dil bilgisi başlıkları sıralanmış ve bunların öğretilmesi istenmektedir. Dil bilgisi konuları, genellikle Farsça ve Arapça dil bilgisi kurallarıdır (Balcı, 2012).

1929 Ortamektep Türkçe Programı: Harf inkılabından sonra gözden geçirilip yeniden yayınlanan bu programda dersin genel amaçları “Türkçe Dersinin Başlıca Gayeleri” başlığı altında ifade edilmiştir. Yazı eğitimi ile ilgili açıklamalarda öğrencilerin yazılarının “gramer ve sentaks kurallarına” uygun olması istenmektedir. Ancak burada amaçlanan yazım kurallarına uygunluğun sağlanması ile ilgilidir. Programda “kıraat, tahrir, gramer” gibi başlıklar yer verilmiştir. Ancak Türkçe dersinin bir “küll” (bütün) olduğu, konuların birbiriyle uyumlu ve bütünlük oluşturacak şekilde olmasının gerektiği belirtilir. Buna rağmen her alan için ayrı ders saatleri belirlenmiştir. (Balcı, 2012). Dil bilgisi öğretimi, uygulamalı olarak ve tümevarım yöntemiyle yapılması programın amaçları arasında yer almaktadır (Karakuş, 2019).

1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı: 1931 yılında yapılan düzenlemelerle ders müfredatlarında bazı değişikliklere gidildiği belirtilmiştir. Ancak bu programda da dil bilgisi, konu başlıklarının sıralanmasından öteye geçememiştir (Balcı, 2012).

1938 Ortaokul Türkçe Programı: Bu programda dil bilgisinin çıkarıldığı görülmektedir (Balcı, 2012; Karakuş, 2019)

1949 Ortaokul Türkçe Programı: Daha önce müfredattan kaldırılan dil bilgisini tekrar ders kapsamına alırken öğretim yöntemini değiştirmiştir. Bu yeni yaklaşımda kural ezberletmek yerine dilin kullanımı ön plana çıkarılmıştır. Konuların diğer becerilerle bir bütün olarak ve günlük hayattan seçilen cümleler üzerinden işlenmesi benimsenmiştir. Temel amaç, kuralları ve terimleri doğrudan öğretmek yerine cümleler aracılığıyla öğrenciye fark ettirmektir. (Balcı, 2012; Çiftçi ve Gözlet, 2021). Öğretilmesi gereken konular sıralanmış ancak hangi konunun hangi sınıf düzeyinde öğretileceği belirtilmemiştir (Karakuş, 2019).

1962 Ortaokul Türkçe Programı: 1962’ de yayınlanan program 1949’ da yayınlanan programdaki küçük ifade değişikliklerini içermektedir. Dil bilgisi bölümü ise 1949 programı ile aynıdır (Balcı, 2012).

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8. Sınıflar): Dil bilgisi başlığı altında önce “Özel Amaçlar”a yer verilmiştir. Dil bilgisi öğretiminin nasıl olacağı da okuma çalışmalarıyla ilişkilendirilerek “Dil Bilgisi Çalışmaları” başlığı altında verilir (Balcı, 2012).

2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı: Dil bilgisi öğretiminin dört temel beceriyle birlikte ve Türkçe etkili kullanmayı sağlayacak şekilde verilmesi gerektiği yer almaktadır. Dil bilgisi ile ilgili kısımda her sınıf için farklı amaç ve kazanımlara yer verildiği görülmektedir (Balcı 2012). Ayrıca programda seslerden cümleye doğru ilerleyiş hâkimdir. Kuralların ezberletilmesine değil örneklendirilmeler yapılması vurgulanmıştır (Gözlet ve Çiftçi, 2021).

2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı: Dilbilgisine, Program Yapısı bölümünde “Dil Bilgisi” başlığı altında yer verilmiştir. Dinleme konuşma, okuma, yazma başlıklarından sonra beşinci başlık olarak yer almaktadır (Gözlet ve Çiftçi, 2021). Dil bilgisi, dilin dört temel beceri alanını destekleyen kurallar olarak görülmüştür. Bu kuralların dinleme, konuşma, yazmayla ilgili dil etkinlikleriyle uygulanması gerekmektedir (Kaya ve Kardaş, 2019).

2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı: Dil bilgisi, bu programda ayrı bir başlık altında verilmemiştir (Kaya ve Kardaş, 2019). Okuma ve yazma alanlarıyla ilişkilendirilmiştir (Ömeroğlu, 2018). Dil bilgisi kuralları sınıf seviyesi gözetilerek aşamalı olarak yapılandırılmıştır. Sezdirme ve uygulamalı olarak öğretilmesi amaçlanmaktadır. Dil bilgisi, metin bağlamı içerisinde verilmelidir (MEB, 2015).

2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı: Dil bilgisi temel beceriler kapsamında “ana dilde iletişim” alt başlığında yer verilmiş. İşlevsel dilbilgisinin önemi vurgulanmıştır. Dil bilgisi konuları, okuma becerisinin “söz varlığı” alt başlığı ve yazma becerisi içinde yer almıştır (Ömeroğlu, 2018).

2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı: 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda dil bilgisi ve yazım kurallarına ilişkin kazanımlar, öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak ve aşamalı bir şekilde artan yoğunlukla yapılandırılmıştır. Dil bilgisi, genellikle okuma ve yazma alanlarında verilmiştir (Uluçay, 2019).

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı: Dil bilgisi, ayrı bir başlık olarak verilmemiştir. Konuşma, okuma ve yazma becerileri içerisinde dengeli olarak verilmiştir (Kaya ve Aydın, 2024). Dil bilgisi ve yazım kurallarıyla ilgili kazanımlar, öğrencilerin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak, aşamalı bir şekilde ve giderek artan bir yoğunlukta düzenlenmiştir. (MEB, 2019).

Dil Bilgisi Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

2024 Türkçe Öğretim Programı'nda ölçme değerlendirmenin amacı öğretim sürecinin desteklenmesidir. Ölçme ve değerlendirme öğretmene de süreç hakkında geri bildirim sağlar. Ölçme değerlendirme öğrenci düzeyine uygun olmalı aynı zamanda öz, akran, grup değerlendirmelerine yer verilmelidir. Farklı değerlendirme görev biçimlerine yer verilmelidir. Süreç odaklı olmalı ve yargılayıcı değil destekleyici olmalıdır (MEB, 2024).

Programda, “Dil Yapıları ve Söz Varlığı” ile ilgili ölçme ve değerlendirmeye yönelik doğrudan bir ifade geçmemektedir. Yalnızca “Ölçme ve Değerlendirme Uygulamalarına İlişkin Esaslar” başlığında yukardaki açıklamalara yer verilmektedir. Programda EK3'te de bazı araçlara yer verilmiştir. “Dil Yapıları ve Söz Varlığı” bu araçların iki tanesinde sadece bir madde olarak yer almaktadır.

Türkçe Ders Kitapları

Ders kitapları, eğitim-öğretim sürecinin önemli kaynakların başında gelir. Bundan dolayı programın amaçlarına ve kazanımlara ulaşabilme yolunda ders kitapları önemli bir yere sahiptir. Anadili öğretiminde ders kitapları, sınıf düzeylerine ve Türkçe dersinin öğrenme alanlarına göre ulaşılacak hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli yere sahiptir (Lüle Mert, 2013). Ders kitapları, öğrencilerin farkındalık kazanmasına yardımcı olan, öğrenciye eğitim ve öğretim sürecinde yön veren en önemli materyallerdendir (Çakır, 2013).

Programlar dersin nasıl işleneceği noktasında öğretmenlere yol göstermektedir. Dersler işlenirken de ders kitapları en önemli kaynaklardır. Değişen programla birlikte dil bilgisinin programda ele alınışı ve ders kitaplarına yansımaları incelenmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, 2024 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı'nda dil bilgisine nasıl yer verildiği, bu programın 5. sınıf düzeyindeki ders kitabına yansımalarını incelemektir

1. Yöntem

1.1. Araştırma Modeli

Dil yapılarının, 2024 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı'nda ve 5. sınıf ders kitabındaki görünümünün inceleyen bu çalışma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma ile var olan bilgiler tespit edilir, değerlendirilip yorumlanır. Bu çalışmada sorun tespit edildikten sonra veriler toplanıp analiz edildi. Yani nitel araştırmanın aşamalarına uygun bir şekilde çalışıldı (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Erkan Akgün, Karadeniz, Demirel, 2024). Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Belgesel tarama olarak da adlandırılan bu yöntemle, mevcut belgeler ve kayıtlar incelenerek veri toplanır. Bu analiz, belirli bir hedef doğrultusunda kaynakları bulma, okuma, notlar alma ve değerlendirme adımlarını içerir. (Karasar, 2023).

1.2. Çalışma Materyali

Araştırmanın, çalışma materyalini 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 17.07.2024 tarih ve 110460159 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilen 5. sınıf (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları) Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır.

1.3. Verilen Toplanması

Dil yapılarının, 2024 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı'nda ve 5. sınıf ders kitabındaki görünümünün inceleyen bu çalışma nitel bir çalışmadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Belgesel tarama olarak da adlandırılan bu

yöntemle, mevcut belgeler ve kayıtlar incelenerek veri toplanır. Bu analiz, belirli bir hedef doğrultusunda kaynakları bulma, okuma, notlar alma ve değerlendirme adımlarını içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Karasar, 2023).

Araştırmada, 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programında ve 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki dil yapılarının görünümü incelenmiştir. Çalışmanın verileri dokümanlar, nitel araştırmalarda verimli bir şekilde yararlanılabilecek değerli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür çalışmalarda, araştırmacı ihtiyaç duyduğu verilere gözlem veya görüşme yöntemlerine başvurmadan ulaşabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 5. sınıf Türkçe ders kitabına MEB'in web sayfasından ulaşılmıştır. Araştırma konusuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve kaynaklar okunmuştur. Programda dil yapıları nasıl ele alındığı, hangi başlıklar altında yer verildiği, bunların 5. sınıf Türkçe ders kitabına nasıl görüldüğü ve dil yapılarının programda belirtildiği şekilde mi ders kitabında da ele alındığı incelenmiştir. Bunu yanı sıra dil bilgisi öğretimi ile ilgili alan yazın taraması gerçekleştirilerek makalelerden, kaynaklardan yararlanılmıştır.

1.4. Verilerin Analizi

Veriler, içerik analizi tekniğine göre analiz edilmiştir. 2024 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı ve 5. sınıf Türkçe ders kitabı incelenip elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. İçerik analizinde, metinlerin içindeki belirli kelimelerin ya da kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılmaktadır. Araştırmacı, bu kelimelerin ve kavramların anlamlarını ve ilişkilerini belirleyip analiz ederek metindeki mesajla ilgili çıkarımlarda bulunmaktadır (Büyüköztürk vd., 2024).

Programda dil yapıları nasıl ele alındığı, hangi başlıklar altında yer verildiği, bunların 5. sınıf Türkçe ders kitabına nasıl görüldüğü ve dil yapılarının programda belirtildiği şekilde mi ders kitabında da ele alındığı incelenmiştir.

2. Bulgular

2.1. 2024 Türkçe Öğretim Programı'ndaki Dil Yapılarının Görünümü

2024 Türkçe Öğretim Programı'nda dil becerilerinin geliştirilmesi noktasında dil girdileri ile çıktıları bütünsel bir şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Dil becerileri sarmal bir yapıda geliştirilmesi hedeflenmektedir. Öğrencilerin Türkçe alan becerilerini geliştirmek nihai amaçtır. Türkçe dersleri öğrencilerin aktif katılımlarının sağlandığı, düşüncelerini özgürce paylaşabildiği, onları destekleyen bir sınıf iklimi oluşturulmalıdır. Ayrıca öğrencilerin hazırbulunuşlukları ve öğrenme stilleri göz önüne alınarak öğrenme çıktılarıyla da uyumlu materyaller geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Ölçme ve değerlendirme ise öğrencilerin özel durumlarına, ihtiyaçlarına ve eğilimlerine göre çeşitlendirilebilir. Aynı zamanda ilgi çekici, günlük yaşamla ilgili, günlük hayatta yaşanabilecek problemlerle ilgili görevler verilmeli, öğrencilerin motivasyonunu arttıracak geri bildirimler verilmeli, oyunlardan ve dijital teknolojilerden yararlanılmalıdır. Bir öğrenme çıktısı diğer öğrenme çıktısının ön koşu olabilir. Öğretmenlerin bunları öğrencilere sezdirmesi gerekmektedir (MEB, 2024).

2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda dil bilgisi, dil yapıları olarak ele alınmış, ilk olarak “Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasına İlişkin Esaslar” başlığı altında “Dil Yapıları ve Söz Varlığının Öğrenme-Öğretme Sürecinde Kullanımına İlişkin Esaslar” başlığında bahsedilmiştir. Bu bölümde de dil yapıları ve söz

varlığına yönelik ele alınacak konular ek bir tabloda “İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı” başlığıyla verildiği belirtilmiştir.

Dil yapılarına öğrenme öğretme sürecindeki kullanımına ilişkin esaslarda dil bilgisi yerine dil yapıları ifadesinin kullanıldığı böylece geleneksel anlayıştan uzaklaşıldığı belirtilmiştir. Dil yapılarına, öğrenme çıktıları ve metinler göz önüne alınarak eğitim araç ve gereçlerinde yer verilmesi ve her sınıfta düzeyinde 2. temadan itibaren yer verilmesi gerektiği söylenmiştir. Noktalama işaretlerinin işlevleri ve yazım kuralları ile ilgili okuma metinlerinden hareketle etkinliklere dönüştürülür, dinleme/izlemede ise noktalama işaretlerinin konuşmaya etkileri vurgulanır, 5 ve 6. sınıflarda yaygın, 7 ve 8. sınıflarda ise daha az kullanılan noktalama işaretleri ve yazım kuralları etkinliklerle öğretilir ifadelerine yer verilmiştir. Dil yapılarının ele alınışı öğrencinin aktif olduğu, ezbere öğrenmenin önüne geçileceği şekilde olmalıdır. Dil yapılarının amaç değil araç olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı dil yapıları, ölçme ve değerlendirme sürecine dâhil edilmemektedir. Dil yapıları işlevsel yaklaşıma göre ele alınmıştır (MEB, 2024).

Dil yapıları ve söz varlığının öğretilmesinde nelere dikkat edilmesi gerektiği, konuların programda ve ders kitabında nasıl ele alındığı ve öğretmenler süreci yürütürken nelere dikkat etmeleri gerektiği açıklanmaktadır. Dil yapılarının, öğrenme çıktıları arasından çıkarılmış olması ve ölçme değerlendirmede de yer verilmemiş olması amaç değil bir araç olduğunu destekler niteliktedir. Dil yapılarının işlevleri ön plana çıkarıldığı ve ezber öğrenmelerin de önüne geçilmeye çalışıldığı söylenebilir. Programda, dil yapıları ve söz varlığı konuları her sınıf düzeyinde hangi konun öğretilceği açıkça belirtilmektedir. Dil yapıları önceki programda olduğu gibi dört temel beceri arasında alınmamıştır. Sadece ekler kısmında hangi konulara yer verileceği sıralanmıştır. Dil yapıları ve söz varlığının öğrenme-öğretme sürecinde kullanımına ilişkin esaslar başlığında bahsedildiği gibi dil yapıları konuları literatürdeki adlarıyla değil işlevleri ile verildiği görülmektedir. Bu konuların verildiği tabloların isimleri de “İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı” şeklinde yer almaktadır. Bu duruma, 5. sınıf konularında zamir ifadesi kullanılmamış “ismin yerine tercih edilen söz varlığı” veya 7. sınıf konularında zarf ifadesi kullanılmamış “fiilleri çeşitli yönlerden belirten söz varlığı/dil yapıları” ifadelerinin kullanılması örnek olarak verilebilir.

Dil yapıları, anlama ve anlatma şeklinde sınıflandırılarak verilmiştir. Dil yapılarının diğer beceriler ile ilişkilendirildiği söylenebilir. Ayrıca dil yapılarının kullanımı esaslarında da belirtildiği gibi öğrencinin ezber öğrenmelerinin ve onların edilgen olmalarının önüne geçilmek istendiği yorumu da yapılabilir. Dil yapıları ve söz varlığına yönelik konuların sıralandığı tabloda 33 anlama, 35 anlatma olmak üzere toplamda 68 konuya yer verilmiştir.

Tablo 1. 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı Konularının Sınıf Düzeyine Göre Sayıları

	5. Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf	Toplam
Anlama	8	11	9	5	33
Anlatma	8	10	10	7	35
Toplam	16	21	19	12	68

Programda, işlev temelli dil yapıları ve söz varlığı konularının başındaki kısaltmaların ne olduğuyla ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Ancak bu kısaltmaların anlama kısmında “DYS”nin

dil yapıları ve söz varlığı, “DO”nun dinleme-okuma, ilk rakamın sınıf düzeyi, ikinci rakamın kazanım sırası olduğunu söylenebilir. Anlatma kısmında ise sadece “DO” kısaltmasının yerine “KY” yazılmış bu da konuşma- yazma olduğu söylenebilir.

Programda, sınıf düzeylerine ait temalar başlığı altında her temada Türkçe dersinde neler yapılacağı, konularla ilgili hangi çalışmalara yer verileceği ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Bu açıklamalarda dil yapılarına ait konulara da yer verilmiştir.

Temalara ilişkin açıklamalarda geçen “işlev temelli dil yapıları ve söz varlığı” konuları incelendiğinde genelde bu konular “öğrenme-öğretme yaşantıları” başlığının “öğrenme-öğretme uygulamaları” alt başlığında yer almaktadır. Bir kez de üretim atölyesi başlığında rastlanılmaktadır.

Ayrıca programda işlev temelli dil yapıları ve söz varlığı konularının sıralandığı tablodan yola çıkarak temalarda verilen açıklamalarda bazı konulara değinilmediği görülmektedir. 7. sınıf işlev temelli dil yapıları ve söz varlığı konularında yer alan “Bir fiilin gerçekleşmesinin gerekli olduğunun söylendiği (-mAlI, -mAsI gerek, -mAnIz gerek, -mAmlz gerek, -mAsI lazım vb.), dilek veya koşul olarak ifade edildiği (-sA), istek hâlinde belirtildiği (-A, -AyIm, -AlIm) ve emir şeklinde dile getirildiği (Ø, -sIn, -sInIAr) söz varlığı/dil yapılarını belirler.” konusuna ve 8. sınıf konularında geçen “Fiilleri ve kendisiyle aynı görevdeki kelime veya kelime gruplarını miktar yönünden belirten söz varlığının/dil yapılarının cümlelerin anlamına katkısını belirler.” konusuna programdaki temalarda yer verilmediği görülmektedir.

2.2. V. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Dil Yapılarının Görünümü

5. sınıf Türkçe ders kitapları iki ayrı kitap halinde basılmıştır. Her kitapta üç temaya yer verilmiştir. Bu temalarda da programda belirtilen “İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı” konularına göre etkinliklere yer verilmiştir. Dil yapılarına ilişkin etkinliklerin programda da belirtildiği gibi ikinci temadan itibaren yer aldığı söylenebilir.

Tablo 2. 2. Tema Metinlerindeki Dil Yapılarının Etkinliklere Göre Dağılımları

2. Tema: Atatürk’ü Tanımak		
Metin Adı	Etkinlik	İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı Konusu
Ya İstiklal ya Ölüm	11. etkinlik (s. 88)	İsmin tür özelliklerini ayırt eder.
Oğlu Hüseyin’den Emine Ana’ya Mektup	7. etkinlik (s. 96)	İsim ve fiili ayırt eder.
Atatürk ve Çiftlik	6. etkinlik (s. 125)	İsim ve fiili ayırt eder.

Ya İstiklal ya Ölüm

Atatürk ve Çiftlik

Şekil 1. 2. Temaya Ait Dil Yapıları ile İlgili Etkinlik Örnekleri

Tablo 3. 3. Tema Metinlerindeki Dil Yapılarının Etkinliklere Göre Dağılımları

3. Tema: Duygularımı Tanıyorum		
Metin Adı	Etkinlik	İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı Konusu
Duygularımız	8. etkinlik (s. 143)	İsmin tür özelliklerini ayırt eder.
Duygularımız	9. etkinlik (s. 144)	İsmi tür özelliklerine uygun kullanır.
Her Yüreğe Nakış Gerek	11. etkinlik (s. 159)	İsmin tür özelliklerini ayırt eder.
Her Yüreğe Nakış Gerek	12. etkinlik (s. 159)	İsmin tür özelliklerini ayırt eder. İsmi tür özelliklerine uygun kullanır.
Altı Üstü Bir Yarış	11. etkinlik (s. 180)	Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.

Duygularımız

Her Yüreğe Nakış Gerek

Şekil 2. 3. Temaya Ait Dil Yapıları ile İlgili Etkinlik Örnekleri

Tablo 4. 4. Tema Metinlerindeki Dil Yapılarının Etkinliklere Göre Dağılımları

4. Tema: Geleneklerimiz		
Metin Adı	Etkinlik	İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı Konusu
Nasrettin Hoca	8. Etkinlik (s. 18)	Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) belirler.
Bugün Bayram	6. etkinlik (s. 26)	Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.
Bugün Bayram	8. etkinlik (s. 27)	İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve belirten söz varlığını/dil yapılarını belirler
Misafir Odası	8. etkinlik (s. 35)	İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve belirten söz varlığını/dil yapılarını belirler. İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve belirten söz varlığını/dil yapılarını kullanır.
Çömlekçilik	9. etkinlik (s. 51)	İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve belirten söz varlığını/dil yapılarını belirler.
Çömlekçilik	10. etkinlik (s. 51)	Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) kullanır.

Dördüncü temanın sonunda “Kontrol Noktası” bölümünde 3.etkinlikte (s. 61) “Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) belirler.” ve “Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) kullanır.” 6. Etkinlikte (s. 62) “Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.” 7. etkinlikte (s. 63) ise “Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) kullanır.” konularına yönelik etkinliklere yer verilmiştir.

8. ETKİNLİK Aşağıda verilen cümleleri inceleyiniz. Karşılaştırılanlar ile karşılaştırma yönünü örnekteki gibi yazınız.

Cümleler	Karşılaştırılanlar	Karşılaştırma Yönü
Beni <u>ondan çok</u> seviyor.	ben ve o	sevmek.
Nasrettin Hoca fıkralarını <u>daha çok</u> severim.		
Çay içmeyi severim fakat kahveden de <u>vazgeçemem</u> .		
Türkiye, geleneklerine en <u>bağlı</u> ülkelerdendir.		
Ebru sanatı yaptım ama <u>çömlek</u> yapmak daha eğlenceli.		
Sergide çini sanatı, minyatür kadar ilgi görmedi.		

9. ETKİNLİK Aşağıdaki cümlelerde renklendirilmiş kelimeleri inceleyiniz. Bu kelimeleri kendinden sonra gelen isimlere kattığı anlamlarına göre gruplandırınız. Gruplarınızı oluşturan cümlelerin numaralarını ve kelimelerin isimlere kattığı anlamı yazınız.

- Bazı geleneksel sanatlar varlığını korumaya devam ediyor.
- Gencin bu davranışı mahalledeki herkesi memnun etti.
- Sergiyi görmek için birkaç arkadaş bir araya geldik.
- Ramazan Bayramı'nda öteki elbiseyi giymiştim.
- Her insanın içinde bir sanatçı vardır.
- Şu vazo annemizin yadığıydı.
- O yemekler bayram sofralarının vazgeçilmezidir.

1. Grup
Kattığı anlam:

2. Grup
Kattığı anlam:

Nasrettin Hoca

Çömlekçilik

Şekil 3. 4. Temaya Ait Dil Yapıları ile İlgili Etkinlik Örnekleri

Tablo 5. 5. Tema Metinlerindeki Dil Yapılarının Etkinliklere Göre Dağılımları

5. Tema: İletişim ve Sosyal İlişkiler		
Metin Adı	Etkinlik	İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı Konusu
Ev	6. etkinlik (s. 71)	Benzerlik işlevli söz varlığını (gibi, tıpkı, tıpkı... gibi, sanki, aynen vb.) belirler. Benzerlik işlevli söz varlığını (gibi, tıpkı, tıpkı... gibi, sanki, aynen vb.) kullanır.
Ev	12. etkinlik (s. 75)	İsmin yerine tercih edilen söz varlığını ve işlevlerini belirler. İsmin yerine kullanılan söz varlığını anlatımı zenginleştirecek şekilde işlevine uygun olarak kullanır.
Tatlı Günler	9. etkinlik (s. 85)	Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) belirler. Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.
Tatlı Günler	11. etkinlik (s. 85)	Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.
Komşumuz Nergis Teyze “Çiçek Dayanışması”	10. etkinlik (s. 99)	İsmin yerine tercih edilen söz varlığını ve işlevlerini belirler. İsmin yerine kullanılan söz varlığını anlatımı zenginleştirecek şekilde işlevine uygun olarak kullanır.

Beşinci temanın sonunda “Kontrol Noktası” bölümünde 9. Etkinlikte (s. 109) “Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.” konusuna yönelik etkinliğe yer verilmiştir.

6. ETKİNLİK

a. Aşağıdaki paragrafı okuyunuz. Benzerlik anlamı katan kelimeleri belirleyerek bu kelimelerin altını çiziniz.

Sabah uyanıldığında dışarıda her yer bembeyaz karlarla kaplıydı. Karlar tıpkı pamuk gibi yumuşacıktı. Güneş gökyüzünde parlıyor ve ışıkları aynen bir lamba gibi etrafı aydınlatıyordu. Ağaçlar, karla kaplanmış dallarıyla sanki beyaz şemsiyelerdi. Sokakta oynayan çocuklar, tıpkı cıvıldaayan kuşlar gibi neşeliydiler. Her şey masal diyanındaymış gibi güzeldi.

b. Aşağıda verilen kelimelerin her biriyle ilgili benzerlik anlamı veren kelimelerden de yararlanarak defterinize birer cümle yazınız.

salon ev baka çatı

Ev

d. Dinlediğiniz metinden alınan aşağıdaki cümlede altı çizili kelime grubu “özetleme işlevi” görmektedir. Siz de verilen cümlelerdeki özetleme işlevi gören kelime ya da kelime gruplarının altını örnekteki gibi çiziniz.

Uzun lafın kısası kedici çok zayıf ve hastaydı.

İnsan sosyal bir varlıktır yani sürekli iletişim halindedir.

Çocukların kompulsiyon ve akrabalık ilişkilerinin sağlıklı olduğu bir ortamda büyümesi gerekir. Özetle çocuklarımızın insanlarla ilişkilerine önem veriniz.

Çevremizdeki yardıma muhtaç kişilere, hayvanlara, bitkilere kısacası bütün canlılara karşı duyarlı olmalıyız.

Ailede sorumlulukları yerine getirmek, iletişime dikkat etmek, aile bireylerine sevgi ve saygıyla yaklaşmak, onlarla dayanışma içinde olmak çok önemlidir. Sonuç olarak bunlar aile bütünlüğünü sağlayan temel unsurlardır.

e. Altını çizdiğiniz özetleme işlevi gören ifadelerinden iki tanesini seçerek birer cümlede kullanarak defterinize yazınız.

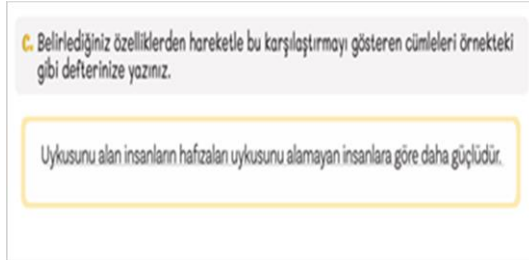
Tatlı Günler

Şekil 4. 5. Temaya Ait Dil Yapıları ile İlgili Etkinlik Örnekler

Tablo 6. 6. Tema Metinlerindeki Dil Yapılarının Etkinliklere Göre Dağılımları

6. Tema: Sağlıklı Yaşıyorum		
Metin Adı	Etkinlik	İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı Konusu
Ne Olacak Bu Yemek Sorunu	3. etkinlik (s. 132)	Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) belirler. Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) kullanır.
Ne Olacak Bu Yemek Sorunu	9. etkinlik (s. 134-135)	İsim ve fiili ayırt eder. İsmi yerine tercih edilen söz varlığını ve işlevlerini belirler. İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve belirten söz varlığını/dil yapılarını belirler.
Benim Zamanım- Okçuluk	4. etkinlik (s. 138)	Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.
Benim Zamanım- Okçuluk	11. etkinlik (s. 148)	Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.
Benim Zamanım- Okçuluk	12. etkinlik (s. 149)	Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) belirler.

Benim Zamanım Okçuluk

Ne Olacak Bu Yemek Sorunu

Şekil 5. 6. Temaya Ait Dil Yapıları ile İlgili Etkinlik Örnekleri

Programda verilen dil yapıları konularının hepsine ders kitabındaki etkinliklerde yer verildiği görülmektedir. Dil yapıları ile ilgili etkinliklerin, programdaki konu sıralamasına göre verilmediği görülmüştür. Her temada dil yapıları ile ilgili etkinliklere aynı sayıda yer

verilmediği gibi her metinde dil yapılarına ayrılan etkinlik sayısı da aynı değildir. Her temada aynı etkinlik numaralarında yer verilmediği, temadan temaya değiştiği görülmektedir.

Programda temalarla ilgili açıklamalarda her temada ele alınacak dil yapıları konularına yer verilmiştir. Ders kitabında verilen etkinlikler de büyük çoğunlukla bu açıklamalara uygun bir şekilde verilmiştir. Sadece “Benzerlik işlevli söz varlığını (gibi, tıpkı, tıpkı... gibi, sanki, aynen vb.) kullanır.” konusu 3 ve 4. temalara ilişkin açıklamalarda yer almamasına rağmen ders kitabında 3 ve 4. temada bu konuya ilişkin etkinliğe yer verildiği görülmüştür.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç

Türkçe dersleri Türkçe, öğretim programlarının amaç ve öğrenme çıktıları doğrultusunda Türkçe ders kitapları ile yürütülmektedir. Öğretim programı ile dil yapılarının öğretiminin nasıl yapılacağı gerektiği konusunda öğretmenlere rehberlik ederken, ders kitapları da bunun sınıf ortamında nasıl hayata geçirileceğine dair bir araç sunmaktadır. Dil yapıları da her sınıf düzeyinde hangi konuyu öğreteceği ve nasıl öğreteceği programda açıkça belirtilmektedir. Dil yapıları dil becerilerinin öğrenme çıktıları arasından çıkartılmış ve ayrı bir başlık altında toplanmıştır. Dil bilgisi yerine dil yapılarına vurgu yapılması, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını ezberlemek yerine dil yapılarını kullanarak iletişim kurmalarını amaçlamaktadır.

Programın başlarında verilen “Dil Yapıları ve Söz Varlığının Öğrenme-Öğretme Sürecinde Kullanımına İlişkin Esaslar” başlığına uygun olarak dil yapıları konularının sıralandığı ve ders kitabında da ona göre dil yapıları konularına yer verildiği görülmektedir. Örneğin programda dil yapılarının öğretiminin sarmal bir şekilde ilerlediği belirtilmektedir. Dil yapılarını konularının verildiği tablolar incelendiğinde bu yaklaşıma uygun olduğu söylenebilir. Ayrıca dil yapıların amaç değil bir araç olduğu belirtilmiş ve program incelendiğinde dil yapıları ölçme ve değerlendirme başlığında ele alınmamıştır dolayısıyla dil yapılarının amaç olarak görülmesinin önüne geçilmeye çalışılmış, dil yapılarının işlevleri ön plana çıkarılmıştır denebilir. Dil yapıları konularına ikinci temadan itibaren yer verileceği söylenmiş ders kitabına bakıldığında da birinci tema olan “Oyun Dünyası” temasında dil yapıları ve söz varlığı konularıyla ilgili bir etkinliğe rastlanmamaktadır.

2024 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı'nda 68 dil yapıları ve söz varlığı konusuna yer verilmiştir. Bu konular her sınıf düzeyinde orantılı bir şekilde yer almamaktadır. En az 8. sınıf düzeyinde yer verilirken en fazla 6. Sınıf düzeyinde yer verilmiştir. Dil yapılarının literatürdeki adlarıyla değil, işlevleriyle ele alındığı söylenebilir.

Temalara ilişkin açıklamalarda 7. sınıf işlev temelli dil yapıları ve söz varlığı konularında yer alan “Bir fiilin gerçekleşmesinin gerekli olduğunun söylendiği (-mAlI, -mAsI gerek, -mAnIz gerek, -mAmlz gerek, -mAsI lazım vb.), dilek veya koşul olarak ifade edildiği (-sA), istek hâlinde belirtildiği (-A, -AyIm, -AlIm) ve emir şeklinde dile getirildiği (Ø, -sIn, -sInAr) söz varlığı/dil yapılarını belirler.” ve 8. sınıf konularında geçen “Fiilleri ve kendisiyle aynı görevdeki kelime veya kelime gruplarını miktar yönünden belirten söz varlığının/dil yapılarının cümlelerin anlamına katkısını belirler.” konularına yer verilmediği görülmektedir.

Programda ders kitaplarında her temada neler yapılması gerektiğine ilişkin açıklamalara yer verilmektedir. Bu açıklamalarda dil yapıları ve söz varlığı konularına da yer verilmiştir. 5.

Sınıf ders kitabı incelendiğinde 2. temaya ilişkin açıklamalarda “İsim ve fiili ayırt eder.” konusuna değinilir. Ders kitabındaki etkinliklerde de bu konuya yer verildiği görülmüştür.

3. temada “İsmin tür özelliklerini ayırt eder.” ve “İsmi tür özelliklerine uygun kullanır.” konuları geçmektedir ve ders kitabında da yer verildiği görülmüştür.

4. temada “İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve belirten söz varlığını/dil yapılarını belirler.”, “İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve belirten söz varlığını/dil yapılarını kullanır.”, “Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) belirler.”, “Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) kullanır.” konularına yer verilmiş ve ders kitabında da bu konulara yönelik etkinliklere yer verilmiştir.

5. temada “İsmin yerine tercih edilen söz varlığını ve işlevlerini belirler.”, “İsmin yerine kullanılan söz varlığını anlatımı zenginleştirecek şekilde işlevine uygun olarak kullanır.”, “Benzerlik işlevli söz varlığını (gibi, tıpkı, tıpkı... gibi, sanki, aynen vb.) belirler.”, “Benzerlik işlevli söz varlığını (gibi, tıpkı, tıpkı... gibi, sanki, aynen vb.) kullanır.”, “Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) belirler.”, “Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.” konularına yer verilmiş ve buna yönelik ders kitabında da bu konularla ilgili etkinliklere yer verilmiştir.

6. temada ise “Öğrencilerin önceki temalarda konu edilen dil yapılarını ve bunların işlevlerini belirleyebilecekleri, bunları konuşma ve yazılarında kullanabilecekleri etkinlikler yapılır.” şeklinde bir açıklama verilmiştir. Ders kitabında ise sadece “Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) belirler.”, “Karşılaştırma işlevli söz varlığını/dil yapılarını (ama, fakat, daha, en, kadar, -DAn çok, -DAn az vb.) kullanır.”, “İsim ve fiili ayırt eder.”, “İsmin yerine tercih edilen söz varlığını ve işlevlerini belirler.”, “İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve belirten söz varlığını/dil yapılarını belirler.”, “Özetleme işlevli söz varlığını/dil yapılarını (açıkçası, yani, özetle, kısacası, özet olarak, uzun lafın kısası, sonuç olarak vb.) kullanır.” konularına yönelik etkinlikler yer verildiği görülmüştür.

Ek olarak “Benzerlik işlevli söz varlığını (gibi, tıpkı, tıpkı... gibi, sanki, aynen vb.) kullanır.” konusu 3 ve 4. temalara ilişkin açıklamalarda yer almamasına rağmen ders kitabında 3 ve 4. temada bu konuya ilişkin etkinliğe yer verildiği görülmüştür. Ayrıca temalarda dil yapıları ve söz varlığı konularına ilişkin etkinliklerin aynı sayıda olmadığı görülmüştür.

Tartışma

Bu çalışmanın amacı 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı ile 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki dil yapılarını incelemektir. Yeni programda dil yapılarının nasıl ele alındığı ve bunun ders kitabına nasıl yansıdığı incelenmeye çalışılmıştır. Alan yazında dil bilgisi (Korkmaz, 2009; Ergin, 2013; Karaağaç, 2013; Can, Akşehirli, Koşaner, Özgen, 2022) ve dil bilgisi öğretimi (Dolunay, 2010; Güney, Aytan, 2012; Güneş, 2017; Onan, 2017) ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Alan yazınından da anlaşılan dil bilgisi öğretiminin gerekli olduğudur.

2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma öğrenme alanlarıyla birlikte dil yapıları ve söz varlığı alanı yer almaktadır (Kaya ve Aydın, 2024). Dil bilgisi konularının okuma ve yazma becerileri kapsamından çıkartılarak ayrı

bir alanda gösterilmiştir (Memiş ve Kalyoncu, 2024). Dil yapıları diğer öğrenme alanlarından bağımsız olarak ayrıca bir başlık altında yer verilmiştir.

Dil yapıları ve söz varlığı alanı, anlama ve anlatma şeklinde iki kısma ayrılmıştır (Kaya ve Aydın, 2024). Dil yapıları, bu şekilde iki kısımda ele alınmış ve toplam 68 konuya yer verilmiştir.

Dil yapıları ve söz varlığının öğrencilere edindirilmesinde nelere dikkat edilmesi gerektiği programda açık ve anlaşılır bir şekilde açıklanmaktadır. Dil yapıları, işlevsel yaklaşıma uygun olarak oluşturulmuştur. Dil yapıları ve söz varlığı konularının yer aldığı tabloda başlık “İşlev Temelli Dil Yapıları ve Söz Varlığı” şeklinde kullanılmıştır. Her sınıf düzeyi için öğrencilere öğretilmesi hedeflenen dil yapıları ve söz varlıkları tek tek sıralanmıştır (Kaya ve Aydın, 2024). Dil bilgisi konularının ölçme ve değerlendirme süreçlerine dahil edilmediği görülmüş ve böylece dil bilgisinin bir amaç olması engellenmiş, dil yapılarının işlevleri ön plana çıkarılmış işlevsel dil bilgisi anlayışı benimsenmiştir. Ayrıca dil bilgisi konularına öğrenme çıktılarında yer verilmemesi de dil bilgisinin bir amaç değil araç olarak görüldüğünü göstermektedir (Memiş ve Kalyoncu, 2024). Dolayısıyla dil yapılarının amaç değil araç olduğu görülmektedir. Ayrıca dil yapıları literatürdeki adlarıyla değil işlevleriyle verilmiştir bu durumda yine işlevsel yaklaşımın dikkate alındığını göstermektedir.

Öğrenme alanları, dil yapıları ve söz varlığına ilişkin çıktılar da göz önünde bulundurulduğunda, 2024 programında öğrenme odaklı bir anlayışın esas aldığını söylemek mümkündür (Kaya ve Aydın, 2024).

Programda, işlev temelli dil yapıları ve söz varlığı konularının başındaki kısaltmaların ne olduğuyla ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Ancak bu kısaltmaların anlama kısmında “DYS”nin dil yapıları ve söz varlığı, “DO”nun dinleme-okuma, ilk rakamın sınıf düzeyi, ikinci rakamın kazanım sırası olduğunu söylenebilir. Anlatma kısmında ise sadece “DO” kısaltmasının yerine “KY” yazılmış bu da konuşma- yazma olduğu söylenebilir. Bu konuda Kaya ve Aydın ise her sınıf düzeyinde dil yapıları anlama ve anlatma başlıkları altında ayrı ayrı verilmiştir. Öğrenme çıktıları başındaki simgelerin ne olduğuyla ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Ancak anlatma kısmındaki simgelerin ve rakamların “DYS”nin (Dil Yapıları ve Söz Varlığı), “DO”nun (Dinleme-Okuma), 5’in (Sınıf seviyesi), 1’in (Kazanım sırası) olduğunu söylemek mümkündür. Anlatma kısmında ise sadece “DO” simgesinin yerine “KY” (Konuşma- Yazma) yazılmış, şeklinde açıklamıştır (Kaya, Aydın, 2024).

Yukarıda açıklananların olumlu ve gerekli gelişmeler olduğunu söylenebilir. Çünkü modern dil bilgisi anlayışında konuların öğrencinin hazırbulunuşluklarına göre verilmesi, dil bilgisinin bir amaç değil araç olduğu ve işlevleriyle verilmesi gerekmektedir (Memiş ve Kalyoncu, 2024). Ayrıca temalara ilişkin açıklamalarda her sınıf düzeyinde son temada, “Öğrencilerin önceki temalarda konu edilen dil yapılarını ve bunların işlevlerini belirleyebilecekleri, bunları konuşma ve yazılarında kullanabilecekleri etkinlikler yapılır.” şeklinde açıklamaya yer verilmesi de hem öğrencinin pasif alıcı konumundan çıkararak etkin rol almasını hem de önceki öğrenmelerinin tekrarını sağlaması bakımından modern dil bilgisi açısından önemli olabilir.

Öneriler

- Öğrencilerin aktif katılımını sağlayan ve dil bilgisini günlük hayata taşıyan etkinliklerin sayısının artırılması gerekmektedir.
- Araştırmacılar için farklı sınıf düzeylerindeki Türkçe ders kitaplarının daha kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve öğrencilerin dil yapılarına ilişkin algılarının değerlendirilmesi önerilebilir.
- Araştırmacıların, öğretmenlerin 2024 programdaki dil yapılarına ilişkin görüşlerini almaları önerilebilir.

Kaynaklar

- Akın, E. ve Epçaçan C. (2019). Dil bilgisi öğretiminde temel hususlar. Epçaçan, C. ve Akın, E. (Ed.), *Dil Bilgisi Öğretimi* içinde (s. 1-10). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balcı, A. (2012). Cumhuriyet dönemi ilköğretim Türkçe dersi öğretim programlarında dil bilgisi öğretimi. Özbay, M. (Ed.), *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi* içinde (s. 1-45). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2024). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (35. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Calp, M. (2010). *Özel eğitim alanı olarak Türkçe eğitimi* (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Can, Ö., Akşehirli, S., Koşaner, Ö., Özgen, M. (2022). *Dilbilgisi bileşenleri* (2. Baskı). İstanbul: İthaki.
- Çakır P. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki öykülerin çocuğa görelik ilkesi açısından incelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 8(1), 1171-1180.
- Dolunay, S. K. (2010). Dil bilgisi öğretiminin amacı ve önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 275-84.
- Dolunay, S. K. (2013). Dil bilgisi öğretimi. Güzel, A. ve Karatay H. (Ed.), *Türkçe Öğretimi El Kitabı* içinde (s. 381-412). Ankara: Pegem Akademi.
- Ergin. M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Gözlet, D. ve Çiftçi, M. (2021). Dil bilgisi öğretiminin Türkçe eğitimindeki yeri. *Homeros*, 4(1), 11-20.
- Güneş, F. (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi
- Güney, N. ve Aytan, T. (2012). *Aktif öğrenme teknikleriyle dil bilgisi öğretimi* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Hamzadayı, E. ve Şentürk, R. (2020). Dil bilgisi öğretimi: hangi öğretim yolu? Pehlivan, A. ve Aydın, İ. S. (Ed.), *Dil Bilgisi Öğretimi* içinde (s. 75- 104). Ankara: Pegem Akademi
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi* (2. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Karakuş, N. (2019). Geçmişten günümüze Türkçe dersi öğretim programları -3- 6-8.sınıf Türkçe dersi öğretim programları (1929, 1931-32, 1938, 1949, 1962, 1981). Akçay, A. ve Kardaş, M. N. (Ed.), *Türkçe Dersi Öğretim Programları* içinde (s. 71-90). Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N. (2023). *Bilimsel araştırma yöntemi* (38 baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

- Kardaş, M. N. ve Kaya, M. (2019). Geçmişten günümüze Türkçe dersi öğretim programları -4-2005, 2006, 2015, 2017 Türkçe dersi öğretim programları. Akçay, A. ve Kardaş, M. N. (Ed.), *Türkçe Dersi Öğretim Programları* içinde (s. 91-118). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya, M. ve Aydın, E. (2024). 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ile 2024 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Karşılaştırılması. *Harran Maarif Dergisi*, 9(1), 108-146.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi* (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Lüle Mert, E. (2013). İlköğretim Türkçe programı ile Türkçe çalışma kitaplarındaki kazanım ve etkinliklerin sözcük öğretimi açısından değerlendirilmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2(5), 13-31.
- Maden, S. (2021). *Drama ile dil öğretimi* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB, (2015). *Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB. (2024). *Türkçe dersi öğretim programı (ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Memiş, M. ve Kalyoncu, M. R. (2024). 2024 Türkçe öğretim programı ile 2019 Türkçe öğretim programı'nın karşılaştırmalı incelenmesi. *International Journal of Language Academy*, 12(2), 176-199.
- Onan, B. (2017). Dil bilgisi öğretiminde sentezci yaklaşım. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(4), 2627-2638.
- Ömeroğlu, A. F. (2018). Dil bilgisi öğretiminin 2004-2017 yılları arası Türkçe dersi öğretim programları açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(1), 260-280.
- Özdemir, B. ve Balkan, H. (2017). 5E yapılandırmacı öğretim modelinin dil bilgisi öğretiminde kullanımı. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 5(1), 56-64.
- Öztürk, J. ve Ömeroğlu, A. F. (2015). Dil bilgisi öğretiminde kavram haritalarının kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(31), 69-86.
- Uluçay, M. (2019). 2018 Türkçe dersi öğretim programındaki dil bilgisi öğretimi ile ilgili kazanımlara eleştirel bir bakış. *EKEV Akademi Dergisi*, (80), 303-318.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

This study, which examines the representation of grammar structures in the 2024 Middle School Turkish Curriculum and the 5th-grade Turkish textbook, was designed in accordance with a qualitative research model. The study employed document analysis, one of the qualitative research methods. Content analysis was used to analyze the research data. The research materials consisted of the 2024 Middle School Turkish Language Curriculum and the 5th-grade Turkish textbook (Volumes 1 and 2), which was approved by the Ministry of National Education's Council of Education and Training via letter No. 110460159 dated July 17, 2024. Content analysis was used to analyze the research data. Based on the findings of the research, it was determined that the 2024 Curriculum moved away from the traditional understanding and opted for the term "language structures" instead of "grammar." It was emphasized that language

structures are not an end in themselves but a tool for developing comprehension and expression skills; accordingly, they were removed from the list of learning outcomes and were not included in the assessment and evaluation processes. Language structures are presented in the appendix to the curriculum in the “Function-Based Language Structures and Lexical Items” table and are described in terms of their functions rather than academic terminology. For example, instead of the concept of “pronoun,” the lexical item “substitute for a noun” is used; instead of the concept of “adverb,” the lexical item “words that modify verbs in various ways” is used; and the term “language structures” is preferred. Across the curriculum, there are a total of 68 topics, 33 of which fall under the “comprehension” heading and 35 under the “expression” heading. When examining the distribution of topics by grade level: there are 16 topics in 5th grade (8 comprehension, 8 expression), 21 topics in 6th grade (11 for comprehension, 10 for expression), 19 topics in 7th grade (9 for comprehension, 10 for expression), and 12 topics in 8th grade (5 for comprehension, 7 for expression). Upon examining the limitations and shortcomings of the curriculum, it was observed that the curriculum does not provide an explanation of what topic codes such as DYS, DO, and KY signify. It was also noted that the curriculum does not include explanations regarding the themes for some 7th and 8th-grade topics in the areas of function-based language structures and vocabulary.

Upon examining the fifth-grade Turkish language textbook, it was determined that, in accordance with the curriculum, no attention was given to language structures in Theme 1, “The World of Play,” and that activities began with Theme 2. In terms of the distribution of activities in the textbook by theme: In Theme 2, “Getting to Know Atatürk,” Activity 11 in the text “Either Independence or Death” covers the characteristics of nouns, while the texts “A Letter from His Son Hüseyin to Emine Ana” (Activity 7) and “Atatürk and the Farm” (Activity 6) address the distinction between nouns and verbs. In Theme 3, “Understanding My Emotions,” the characteristics of noun types are covered in the texts “Our Emotions” (Activities 8 and 9) and “Every Heart Needs Embroidery” (Activities 11 and 12); structures serving a summarizing function are addressed in the text “Just a Race” (Activity 11). 4. In the “Our Traditions” theme, the text “Nasrettin Hoca” (Activity 8) covers structures used for comparison; In the texts “Today Is a Holiday” (Activities 6 and 8), “The Guest Room” (Activity 8), and “Pottery” (Activities 9 and 10), adjectives and structures serving summary and comparison functions are presented; these structures are also included in the “Checkpoint” section at the end of the theme (Activities 3, 6, and 7). 5. In the “Communication and Social Relationships” theme, the texts “Home” (Activities 6 and 12), “Sweet Days” (Activities 9 and 11), and “Our Neighbor Aunt Nergis: ‘Flower Solidarity’” (Activity 10). The end-of-theme Checkpoint in Activity 9 also includes structures that serve a summarizing function. In Theme 6, “I Live Healthily,” the texts “What Will Happen to This Food Problem?” (Activities 3 and 9) and “My Time—Archery” (Activities 4, 11, and 12) present mixed activities that serve as a review of previous themes. When comparing the textbook to the curriculum, it was observed that although the topic of “using vocabulary with similar functions” is not included in the curriculum descriptions for Themes 3 and 4, the textbook contains activities related to this topic in Themes 3 and 4, and these activities are not distributed evenly across the themes.

In conclusion, it was found that the 5th-grade textbook is also largely aligned with the curriculum in terms of general principles and spiral structure. To improve the quality of implementation, it is recommended that the number of activities in textbooks that encourage student participation and apply grammar to real-life situations be increased, that the symbols and abbreviations included in the curriculum text be explained, and that studies be conducted to gather teachers’ opinions on the new curriculum.

